

AQUO, AQUONIS, m.,
personifikacija in imensko izhodišče za potok Voglajna

Profesor Milko Kos je pregledno zbral iz antike izvirajoča in v slovenščino prevzeta kontinuitetna imena kot Ptuj, Celje, Trojane, Rodik in druga¹, vendar toponomastična raziskovanja kažejo, da gradivo še ni izčrpano. Tako ni rešen, ampak je le nakazan, problem toponima Žusterna (it. Giusterna) pri Kopru², medtem ko je jasno, na primer, da ime reke Dragonje izvira iz imena Argao, -onis, sporočenega zgolj v pozno antičnem, če ne celo zgodnje srednjeveškem viru, namreč v delu anonimnega geografa iz Ravene³. Iz oznake Adsalluta bi se dalo jezikovno-toponomastično-analitično gotovo še kaj dobiti⁴. Problem imen s korenom vi-, s korenem bel- sploh še ni smotrno načet. Etimološko nejasno je ime koroške Glane, ki jo netočno zapisujemo Glina⁵, in vrsta drugih od Mojstrane do Ljubljane in od Ljubljane do Bregane, da o kozjansko-zasavskem prostoru, ki ga pred strokovnimi posegi krijejo čarovnice na Kleku, v katerem pa na vsak korak zadevamo na toponomastično pravljичne skrivnosti, niti ne govorim.

¹ 'O prevzemu antičnih krajevnih imen na slovenskem ozemlju', Serta Kazaroviana 1 (1950) 241-248 [= Izvestija na Balgarskija arheologičeski institut XVI].

² Prim. Arheološki vestnik 25 (1976) 453.

³ IV 36. Prim. F. Bezljaj, Slovenska vodna imena I (Ljubljana 1956) 147; k Anonimu iz Ravene pa

Redko pomaga slučaj vzpostaviti zvezo med prvotnim in današnjim imenom. Tak slučaj je najdba dveh napisov na Rifniku pri Šentjurju. Na Rifniku (570 m nadm.viš.) je v 5. in 6. stoletju po Kr. cvetelo utrjeno majhno mesto, ki je bilo nasilno uničeno - tako mislimo - konec 6. stoletja. Izkopavanja, ki jih je vodil Lojze Bolta⁶, so med vrsto ogleda vrednih presenečenj med stavbnim gradivom odkrila rimska žrtvenika z naslednjim besedilom.

- 1 Aquoni sacr(um) | C.Stat(ius?) Masclus |
 et | Public(ius) Ianuar(ius) | v(otum)
 s(olverunt) l(ibentes) m(erito)

- 2 Aquon[i] | Abascantu[s] | L. T() P()
 s(ervus) | v(otum) s(olvit) l(ibens)
 m(erito)

Ari sta bili vzdani na pričetku 5. stoletja, ena v prag, druga v temelj severozahodnega vogala starokrščanske cerkve na vrhu hriba, izdelani pa sta bili, kot je ugotovil že Bolta, v 2. stoletju⁷, in postavljeni ali na nekem posvečenem prostoru ali pa pred kapelo oziroma templjem.

Arheološka najdišča Slovenije (Ljubljana 1975) 80.

- 4 Prim. V.Kolšek, 'Pregled antičnih kultov na slovenskem ozemlju', Arheološki vestnik 19 (1968) 281.
- 5 Glej Bezljaj (zgoraj op.3) I 173.
- 6 Glej predvsem zbornik Opuscula Iosepho Kastelic sexagenario dicata (1974) 217 z lit. [= Situla XIV-XV].
- 7 Zanimiv je prizvok poslovnosti, ki ga teksta posredujeta; obe familiji, Statii in Publicii, sta v tem krogu poudarjeno akvilejski ter poudarjeno obrtniško-trgovski. Na drugem pa izdaja že vzhod-

Ime boštva je zapisano v dativu Aquoni, kar dovoljuje nominativno rekonstrukcijo Aquo, -onis, m. Ker se etimološko povezuje z aqua, Aquileia, Aquilina, aquola, aquosus, zaradi česar bi z veliko verjetnostjo lahko domnevali vodno personifikacijo moškega spola, je Boltova zgolj z vprašajem postavljena domneva, da se nanaša morda na rečico Voglajno, upravičena. V tem primeru ni verjetno, da bi kazalo posvečeni areal iskati na vrhu Rifnika, posebej, ker sta bili tam ar v krščanski sakralni gradnji porabljeni tako, da je bilo pogansko boštvo ponižano, kar je značilno in v analognih primerih - po Teodozijevelem ediktu o edino oficijelno priznani državni veri leta 394 - večkrat ugotovljeno⁸. Omeniti je potrebno, da podobno kot Savinja tudi Voglajna ni neoolžen bukolični potok v pastirsko-poljedelski pokrajini, ampak se zajeda v ilovnata tla, jeseni pa na široko preplavlja dolino od Grobelnega do Celja.

njaško obarvano ime Abascantus, da je dedikant opravljal prejkone posle nekakega poslovodje pri lokalno ugledni in zato le z začetnicami podani osebi - najbrž gre za Celejana z imenom Lucius Trosius Propincus, CIL III 5274 a - morda na njegovih posestvih.

- ⁸ Prim. R. Egger, Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Noricum (Wien 1916) ali J. Šašel v delu: P. Petru-T. Ulbert, Vranje (Ljubljana 1975) 144.
- ⁹ Glej zgoraj op. 3. K literaturi, navedeni v Bezlajevi knjigi, naj na tem mestu pietetno dodam še Grošljeve pripombe v sestavku 'O naših najstarejših geografskih imenih', Časopis za zgodovino in narodopisje 27 (1932) 193, ter omenim, da se je ob začetnem prijateljskem obisku pri profesorju Grošlju on sam dotaknil tega problema in je beseda tekla tudi o Voglajni.

Imenski zapisi, ki jih je na osnovi Kosove topografske kartoteke za Slovenijo predložil Bezlaj⁹, segajo v leto 1025 (Oguanię), 1028 (Oguaniae, gen.), 1130 (Ogwaniae, gen.), 1265 (Oglan), 1404 (die Oglan), 1447 (das wasser Agleg), 1448 (der pach Oglay), 1460 (die Oglan), ca.1480 (Aglein), ca.1500 (dy Agley), v 15. stoletju (Aglein), 1524 (Obglamia, Obglania). Bezlaj navaja tudi današnji dialektični izgovor: uoglâjna, iz katerega dopušča kot izhodno obliko *(v)oglaña, dalje, navaja Skokovo mnenje, da je treba zaradi oblik v starejših nemških zapisih računati z morebitnim izhodiščem *(v)oguaña¹⁰, ter sklepa, da je ime prejkone pred-slovansko, vendar dvomi v izvor iz latinskega domnevnega adje ktiva *aquaneus kot ga predpostavlja Skok.

Dokumenta z Rifnika izpričujeta pravilnost Bezlajevega sklepanja ter zvezo s predslovanskim izhodiščem, oblikovno v odvisnem sklonu¹¹, ostaja pa odprto vprašanje jezikovne pripadnosti. Ker kalkulacije z ilirščino in latinščino ne pridejo v poštev¹², ostane zgolj keltščina ali kak predkeltski jezikovni strat. K slednjemu prištevamo večino rečnih imen na Slovenskem, na primer,

¹⁰ V glasilu Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 3 (1920) 153.

¹¹ Na primer, lokativu, če je tam blizu eventualno bil tudi brod ali zaselek, na kar vse kaže, prim. Arheološka najdišča Slovenije (Ljubljana 1975) 291.

¹² Iliri v Slovenijo ne sežejo niti etnično niti kulturno niti jezikovno; izraz porablja arheologi in historiki zgolj konvencionalno za označevanje predkeltskega, halštatsko-dobnega naseljenca.

¹³ Prim. J.Šašel v delu Arheološka najdišča Slovenije (Ljubljana 1975) 98 z lit.

Drava, Krka, Kolpa, Sava, Mura, in v njem imamo seveda dokaj možnosti za ugibanja. Ne kaže pa pozabiti, da imamo v rifniškem zapisu latinski izgovarjavi in latin-skemu gramatikalnemu čutu - da ne rečem tudi ljudsko etimološkim poskusom rimskodobnega človeka - prilično obliko. Vendar je z rifniškima napisoma most, ki sega od neke keltske ali predkeltske oblike imena za potok pri Šentjurju prek Aquo, Aquonis in visokosrednjeveških zapisov oblike Oguanię - vmes je beseda šla, predvsem v odvisnih oblikah, skozi dialektalne govore Slovanov in raznih plemen Germanov - do Voglajne, postavljen in utemeljen.

In še nekaj. Posvetilo rečnemu boštvu - zopet eno med mnogimi - ne kaže le na animistični predstavi svet ljudi, ampak predvsem na njih ekonomske osnove. Reke so v njihovem gospodarstvu imele pomembnejšo vlogo kot menimo. Vse plovne in transportno porabne so bile izkoriščane za najtežje tovore v prazgodovini in v antiki¹³ in v srednjem veku, na primer, za transportiranje lesa, kamna, kovin.

Zusammenfassung

AQUO, AQUONIS, m.,

Personifizierung und Namensursprung für den Voglajna-Bach

Die beiden angeführten römischen Altarinschriften des 2. Jahrhunderts, unlängst in sekundärer Verwendung entdeckt auf dem Berge Rifnik bei Šentjur (12 km östlich von Celje), sind der Gottheit Aquo, Aquonis, m., geweiht, deren Name sich sowohl mit den in hochmittelalterlichen Urkunden bezeugten als auch mit den heutigen Dialektbezeichnungen für den Voglajna-Bach (s.o.) lautentwicklungsmässig - vermitteltst eines Lokalkasus - annähernd verbinden lässt. Durch die zuletzt angegebene Voraussetzung muss man am Bergfuss

mit einer Bachföhre bzw. mit einer um die Furt herum angelagerten Agglomeration rechnen, die eine dem Bachnamen identisch klingende Bezeichnung trägt. Diese wurde zugleich zum Namen der Personifizierungsgottheit des ganzen überschwemmungsfreudigen und mitunter gefährlichen Baches, welche in einem angemessen lozierten sakralen Areal von der lokalen Bevölkerung und den Durchreisenden verehrt wurde. Die auf den beiden Rifnik-Texten bekundeten Exponenten der Celejaner Bürger gehören augenscheinlich den land- und betriebsbesitzenden ursprünglich aus Aquileia stammenden Familien an (Statii, Trosii, Publicii); das alles sind Elemente, die samt den bisher in jener Gegend gewonnenen archäologischen Angaben die vorgeschlagene Deutung nur unterstützen.